

OBRA INÈDITA DE GAZIEL

A CURA DE MANUEL LLANAS

Publicacions de l'Abadia de Montserrat

Sumari

Rèplica a Joan Estelrich (1928)	9
Article a <i>La Vanguardia</i> censurat (1935)	11
Poema (1944)	15
Cronologia autobiogràfica (1950)	16
Notes autobiogràfiques (1953)	25
Croquis d'una novel·la peninsular (1953)	65
Notes de viatge a Nàpols i voltants (1956)	71
Quatre notes disperses (1956-1961)	83
Passatge eliminat de <i>Tots els camins duen a Roma</i> (1957)	87
Fragments censurats de <i>Portugal enfora</i> (1959)	91
Notes de lectura	
Correspondència André Gide-Paul Valéry (1955)	95
Correspondència de Prosper Mérimée (1956)	103
Vària (1951-1963)	123

Presentació

En el darrer decenni l'atenció i l'interès per la figura i l'obra de Gaziell han reviscolat notòriament. Hi ha contribuït, sens dubte, el context polític, però, per damunt de tot, el gruix, la intel·ligència analítica, la solidesa d'un escriptor de primer ordre que conserva plena vigència. Deixant de banda les incomputables aportacions, periodístiques i assagístiques —majoritàriament al voltant de les seves reflexions sobre la realitat catalana i hispànica—, d'ençà del 2009 s'han reeditat *Quina mena de gent som* (2009), *Tots els camins duen a Roma* (2014), *De París a Monastir* (2014, traduït el 2016 a l'alemany amb el títol *Nach Salonik und Serbien*), *Història de "La Vanguardia" (1881-1936)* (2016) i *Meditacions en el desert (1946-1953)* (2018); s'ha traduït al castellà *París 1914. Diari d'un estudiant* amb el títol *Diario de un estudiante. París 1914* (2013); s'han reunit cròniques de la Primera Guerra Mundial a *En las trincheras* (2009); s'han reproduït articles a *La Vanguardia* i a *El Sol* dels anys 20 i 30 a *Tot s'ha perdut* (2013), a *La Barcelona de ayer* (2014) i a *¿Seré yo español?* (2018); i s'ha editat la correspondència mantinguda amb Josep M. Cruzet (2013), Miquel Forteza Pinya (2014) i Josep Pla (2018). Simultàniament, el món universitari ha secundat aquesta revifalla amb una memòria de màster del curs 2013-2014 a la Universitat de Barcelona (*Edició i estudi d'Efemèrides, de Gaziell. Dossier genètic parcial de Tots els camins duen a Roma*) i amb dues tesis doctorals, la primera llegida a la Universitat de Barcelona i la segona, a la Universitat de Girona: *La crítica literaria en La Vanguardia (1914-1936)*. Mario Verdaguer y Agustí Calvet, *Gaziell* (2013) i *Gaziell (1887-1964): un retrat ideològic. Racionalitat, catalanitat i compromís* (2014). Com un índex més del recuperat protagonisme de l'escriptor, al barceloní teatre Romea, l'abril del 2016, es

va estrenar la lectura dramatitzada *Gaziel entrevista Cervantes i Shakespeare*, a càrrec dels actors Joan Pera (Gaziel), Josep Maria Pou (Cervantes) i Mario Gas i Carles Canut (que s'alternaven en el paper de Shakespeare) i amb guió de Miquel Pujadó. Encara, i anecdotícament, un fragment retocat d'una crònica de guerra de Gaziel es reproduïx i llegeix en un vídeo que, produït i difós per l'Exèrcit de Terra espanyol, va obtenir un premi del president del Senat italià al festival de cinema de Bracciano el 2014 (cf. https://www.youtube.com/watch?v=J_XweH2OGA).

Trenta anys llargs després de les meves primeres aproximacions a Gaziel —en el transcurs dels quals li he dedicat la tesi doctoral (1992) i una monografia (1998), a banda de moltes altres aportacions, com algunes d'incloses en les consignades en el paràgraf anterior—, m'he traçat un doble propòsit: rescatar-ne l'obra inèdita i dispersa i editar-ne una àmplia selecció de l'epistolari, en bona part no publicat. El present volum i el que el seguirà materialitzen el primer propòsit, mentre que la recopilació epistolar continua en procés d'elaboració.

Així, doncs, aquest volum aplega gairebé tots els escrits inèdits de Gaziel que he estat capaç de localitzar.¹ Del conjunt —datat entre 1928 i 1963— sobresurten, per l'extensió i l'interès, dues sèries d'anotacions autobiogràfiques, redactades sens dubte com a canemàs de les memòries (*Tots els camins duen a Roma*) i abundants en informacions —en especial de caire personal i familiar— que al capdavant hi va ometre. Extenses són també les notes de lectura, bona part de les quals de literatura francesa i amb presència destacada de llibres d'història; s'hi troben les relatives a l'epistolari de Prosper Mérimée i a l'intercanviat entre André Gide i Paul Valéry, a més de les incloses en un apartat de vària en què sovint traspua el vessant gazielià de crític literari.² I si unes altres

1. Dec l'accés a una sèrie de textos aquí reunits a la gentilesa i amabilitat, en primer lloc, de Sebastià Borràs Tey, que sempre m'ha permès consultar el seu arxiu particular; tot seguit, a Anna Gudayol, de la Biblioteca de Catalunya, i a Àngels Rius, de la Biblioteca de Montserrat. A tots tres em complau expressar-los, ara per escrit i de forma pública, el meu agraïment.

2. Atès que moltes d'aquestes notes es limiten a reproduir, sense comentaris ulteriors, fragments dels llibres llegits, he conservat només aquelles en què apareix la veu de Gaziel, ja sigui formulant judicis i valoracions suscitats per la lectura o bé remetent, per comparació o contrast, a episodis i vivències personals o a moments històrics de què va ser testimoni.

notes, les de viatge per Nàpols i la rodalia, cal suposar-les destinades al volum sobre Roma —al capdavant no escrit—, també hi ha textos que no van sortir a la llum per decisió de l'escriptor (un passatge sobre l'amor i el sexe pertanyent a *Tots els camins duen a Roma*) o per la intervenció de la censura (un article de 1935 a *La Vanguardia* i uns fragments de *Portugal enfora*). Completen el volum l'esquema d'una novel·la de 1953 i dos escrits breus: una resposta polèmica a Joan Estelrich de 1928 i uns versos punyents, vagament carnerians, de 1944.

He editat els textos regularitzant-los gramaticalment; si Gaziell va sotmetre de bon grat els seus llibres a la revisió dels correctors editorials, he cregut que ara no es podia obrar altrament.

MANUEL LLANAS

[Rèplica a Joan Estelrich]*

Por unas declaraciones públicas que han llegado hasta mí con gran retraso, y que su autor no ha desmentido, me entero de que al Sr. Estelrich le sentó muy mal un artículo mío aparecido hace días en *El Sol*, de Madrid,¹ a raíz de la Exposición del Libro Catalán que allí se está celebrando. En resumidas cuentas, al Sr. Estelrich, según se desprende de sus despechadas manifestaciones,² le pareció que yo no debía haber hablado de ese asunto, porque él ya se encargó de expresar sobre el mismo “todo lo que había que decir” y “únicamente lo que tenía que decirse” desde Cataluña.

Aparte de que yo nunca he delegado al Sr. Estelrich para que dijese nada en mi nombre —con lo cual se echa de ver que a su “todo y único” le faltaba “algo”, por modesto que sea, para ser completo—, su pretensión autoritarista revela que está muy mal acostumbrado. Agente editorial y propagandista político excelen-

* Dos fulls autògrafs, inacabats, que es conserven en el fons Agustí Calvet de la Biblioteca de Catalunya. Al capdamunt del primer full, i molts anys després d'haver-lo escrit, Gaziell hi anota amb llapis vermell: “Falta la data. L'Exposició del Llibre Català la donarà. (Penso que degué ser durant la dictadura de Primo de Rivera.)” Probablement es tracta d'un esbós d'article per a *La Vanguardia*, finalment desestimat.

1. Es tracta de “El libro catalán en Madrid” (*El Sol*, 6-12-1927).

2. Aquestes declaracions d'Estelrich són probablement les contingudes a un article de Joan Granés (“L'actualitat. L'Exposició del Llibre Català a Madrid. Unes interessants manifestacions de Joan Estelrich”) publicat a *La Nau* el 10 de desembre d'aquell 1927; entre altres coses, Estelrich criticava, amb raó sobrada, unes desafortunades opinions de Gaziell, en aquell article d'*El Sol*, sobre els canvis gramaticals experimentats contemporàniament pel català escrit.

te, desde hace algún tiempo el Sr. Estelrich se está excediendo en la importancia que se concede a sí mismo. Al amparo de la *Fundació Bernat Metge*, de la cual le hizo director su jefe político el Sr. Cambó, y sin creer necesario justificar con actos una competencia científica de la cual no da pruebas, el Sr. Estelrich se atreve a revisar textos y traducciones de los clásicos, se improvisa latinista y helenista,³ se presenta entre los sabios de la Sorbona y de Oxford, realza con su presencia las fiestas de Delfos, y —manejando con innegable pericia una situación editorial y unos cuantos periódicos partidistas— consigue dar a cierto vulgo la sensación de un árbitro de la cultura catalana. Como nadie, por diversas razones, tiene interés en decirle nada públicamente (aunque en particular sean muchísimos los que demuestran conocerle a fondo), no es de extrañar que por fin haya caído en el explicable endiosamiento de creer que entre nosotros él es el encargado de decirlo “todo y únicamente”.

En Cataluña y en nuestros días, suelen ser endémicos, por falta de crítica y de independencia en los críticos, esos humos dictatoriales, aunque también todos ellos acostumbran a acabar muy mal. El caso Xènius es todavía reciente, y debería haber bastado para poner en guardia al Sr. Estelrich —muy inferior al que le precedió en el puesto— y limitar sus autoatribuciones. Mas como en manera alguna le quiero mal, a cambio de sus ataques le daré —aunque me diga que no los necesita— dos buenos consejos: es el primero, que no se impaciente tanto porque alguien habla desde Cataluña sin su consentimiento; y el segundo, que, por lo que a mí toca, se cure en salud, pues si Dios nos la conserva a los dos generosamente, habrá de oírme hablar, con independencia absoluta y sin pedirle nunca permiso, muchísimo más todavía.

3. Un any i mig abans, Gaziell ja havia denunciad públicament les que considerava intromissions injustificades d'Estelrich en els criteris filològics fixats als volums de la Fundació Bernat Metge; cf. “Flores del silencio. El Carnegie de Catalunya”. *La Vanguardia*, 16-4-1926. Per a la relació entre tots dos en aquells anys, cf. Pere Quer: “Gaziell, Estelrich i la Fundació Bernat Metge”. *Serra d'Or*, 606 (juny 2010), p. 21-24.

Comentarios libres. Un país apolillado*

“Que gobiernen las izquierdas o que gobiernen las derechas, esto no tiene remedio”. Así se oye hablar a la gente, Y lo peor es que *esto* es España.

¿Se había visto alguna vez una maniobra política tan absurda, tan inverosímil, tan larga y complicada, con un resultado tan bufo, como la que acaban de realizar las diversas fuerzas que componen la mayoría gubernamental? —Sí, eso estamos cansados de verlo. —¿Dónde? —En España mismo. —¿Cuándo? —En todo tiempo. —¿Bajo la República? —Bajo la República o bajo la Monarquía, que para el caso son lo mismo. —No, señor: bajo la República no habíamos presenciado cosa semejante. —Tal vez no, pero ello fue porque no hubo tiempo. Tenga usted paciencia, que todo irá viniendo por sus pasos contados, exactamente como antes, lo mismo que siempre. La política, en España, es algo permanente, incambiable y eterno, como los grandes fenómenos de la Naturaleza.

La política es eso... y el país lo aguanta. ¿Lo aguanta, nada más? ¿No será que lo produce? Naturalmente que sí. Si solo lo aguantase, como la mucosa nasal soporta de momento el polvillo irritante que le es ajeno, o el ojo el grano de arenilla que le arrojó el viento, el país se sacudiría esa política con un formidable estor-nudo o lo disolvería en un torrente de lágrimas. ¡Y sanseacabó!

* Dues galerades d'impremta de *La Vanguardia* localitzades a l'arxiu de l'editorial Selecta el 1987. En la primera, escrit amb llapis vermell de la mà de Gaziol, hi diu: “Viernes 25-I-1935. Tachado por la censura”. Aquell dia, en efecte, que s'esqueia en divendres, dia en què publicava aleshores els seus articles, no n'apareix cap de seu. L'article se centra en la crisi ministerial que va desembocar en una composició del gabinet integrada per membres del partit Radical i de la CEDA.

Expulsada la cosa nociva, resuelto el problema. Pero la política española no es eso.

La política española —la que se cuece en Madrid— es una secreción orgánica. Brota del cuerpo del país con la misma naturalidad que el sudor, con idéntica fluidez que la saliva. Así como un peral no puede dar otra fruta que peras, España tampoco sabe dar otra política que esa. El insoluto problema que se plantearon modernamente cuantos soñadores y reformadores desinteresados hubo en el país —desde Ganivet a Maura, desde Costa a Giner de los Ríos, desde Prat de la Riba a Maragall— fue el de la posibilidad de hacer que, con el tiempo, tras pacientes injertos e interminables cuidados, el bronco peral español llegase a producir frutos de oro, gustosos y refinadísimos, universalmente reconocidos, como esos que se recogían en los países-modelo, en los huertos hespéricos de las grandes culturas europeas. Y todos fracasaron hasta ahora en su empeño. El país no quiere, el país no puede, políticamente, dar más de sí.

La única política que encaja perfectamente con él es esa política castiza, que creíamos terminada, y que ahora remozca y representa el señor Lerroux, quien —según dicen los expertos— acaba de obtener, con la asombrosa reorganización ministerial de estos días, uno de sus más grandes éxitos. ¡Y esto sí que es extraordinario de verdad! Cuando a mí me ocurre, por ejemplo, que no puedo sinceramente, ni he podido nunca, tomar al señor Lerroux por un político a la europea, ello no impide que le reconozca plenamente por un politicazo a la española. En este sentido, es formidable. En tiempos de la Monarquía, tal vez no pudo figurar en los primeros planos, porque cualquiera descuella en ese ramo indígena, cuando el ramo cuenta con un Sagasta, con un Moret o con un Romanones. Pero ahora, con la República, el señor Lerroux es un número uno. Hay quien supone que mi incapacidad de sentir su clase de política me impide hacerle justicia, cuando la verdad es que, sin conocerle personalmente para nada ni militar en sus filas, yo soy uno de sus más francos, de sus más antiguos, de sus más fieles y —aunque mal me esté el decirlo— de sus más lúcidos admiradores. Mi absoluto apartamiento del hombre, completado con un conocimiento perfecto de su carrera política —porque a Lerroux sólo le conocemos, sólo podemos conocerle de manera cabal, los catalanes de más de cuarenta años—, me pone en condiciones de ver hasta el fondo lo que muchos no verán jamás y otros no pasan

de entrever tan sólo superficialmente. Y es esto: que el grande, el exclusivo, el único y maravilloso secreto del señor Lerroux, superior a todas las otras cualidades que puedan adornarle, por extraordinarias que sean, consiste en encarnar como pocos, quizás como nadie más a estas horas, el tipo del político indígena, tal y como lo produce, tal y como lo quiere, tal y como lo exige naturalmente España. Otros hacen grandes esfuerzos para ver si superan este fruto racial. Hay quien imita el político de corte extranjero. Patronés más pretensiosos y figurines más complicados no faltan. Pero un político más fácil, más típico, más inconfundible, más genuino por su sabor de terruño y su calidad intelectual y moral; un político que se parezca tanto a un paisaje de España, a una fonda de España, a una corrida de toros en España, a una caja de pasas de España, a una baraja de un café con tertulia de España, etc., etc.: a todo eso que por el mundo los sonrientes extranjeros estiman como una alegre, pintoresca e inequívoca representación de lo que es España, no hay otro como don Alejandro Lerroux.

Tampoco cabe duda de que existe, desgraciadamente, otra España. Es esa España, triste y desconocida, que se ha quedado en la sombra, arrinconada, olvidada, aguardando, durante los veintitantos días en que el señor Lerroux y los cabezas de grupos gubernamentales anduvieron ocupados en esa inconmensurable reorganización del ministerio. Es la España que estudia, que trabaja y que sufre. Son esos jóvenes estudiantes que tienen hambre de conocimientos vivos, no de asignaturas fósiles. Son esos profesores que salieron a las universidades europeas y quisieran algo siquiera remotamente semejante para su pobre país. Son esos viajeros que conocen la densidad, el espesor de la cultura, en los pueblos capitales del mundo, y se dan cuenta, con dolor entrañable, de que en éste la civilización es una pura película, tenue y superficial, sobre un lecho multiseccular de abandono y barbarie. Son los industriales, que andan de cabeza con los crecientes problemas de sus industrias, y llaman en vano a los poderes públicos, y no les responden nunca o les contestan con una pata de banco. Son el ingente número de comerciantes que necesitan vías y tratados de comercio, y una atentísima vigilancia en los mercados del mundo, y se encuentran con que lo que no vigilen ellos mismos ahí se queda sin vigilar, que es tanto como decir bajo la vigilancia del rival o el enemigo económico, porque al Estado español le basta el Fisco para “vigilar” a los comerciantes. Son los obreros, son los

campesinos, son los montañeses, son los pescadores: el proletariado en masa, abandonado a quien lo quiera, porque la política picaresca española no tiene ningún interés en meterse donde sólo hay humildad y miseria. Esta España existe, ¡qué duda cabe! Pero a la política madrileña no le importa un bledo. ¡Que se las arregle como pueda! Y así es, en efecto: España está partida en dos: una, la laboriosa, que se las arregla como puede para trabajar, para estudiar, para producir; otra, la enredona, dedicada en cuerpo y alma a eso que el conde Romanones —¡inmortal supervivencia!— acaba de llamar una “combinación maravillosa”.

Si pudiéramos remontarnos, no ya a vuelo de pájaro, sino a altura de globo estratosférico, y desde aquella fría serenidad cósmica contemplásemos la silueta de España sobre los mares que la cercan, veríamos con asombro que su famosa “piel de toro”, extendida a nuestros pies, está acribillada materialmente por la polilla política. Un enjambre de demagogos, caciques y logreros, repartido por todo el país, con su colmena principal erigida en el punto matritense, en el centro de España, va royendo día y noche —a través de todos los regímenes, pese a todos los cambios— la sustancia popular. Esa pobre piel carcomida, un día fue manto de armiño imperial que cobijaba medio mundo. Pero de sí misma brotó la polilla que la ha ido royendo y recortando implacablemente siglo tras siglo. Y no hay manera de echarla: no hay naftalina indígena que pueda con ella. Cuando los cincuentones de hoy vinimos al mundo, el manto imperial ya no era más que una pelliza de aristócrata tronado, de esas con cuello de astracán, que en Madrid se veían, al salir de la *Traviata* cantada en el Real, durante los años de la Restauración canovista. Y como la arrastrada prenda fuese de mal en peor, hasta el punto de ser imposible sacarla otro invierno, se nos ocurrió, pronto hará cuatro años, convertirla en una túnica republicana. Se le quitó el astracán, se le aligeraron los forros, se le dio un tinte de púrpura democrática, y hasta nos hicimos la ilusión de que no parecía, de que no era ya lo mismo. Sueño inútil: de túnica republicana, la apolillada prenda sigue igual o peor. ¡La polilla era lo que importaba quitar, que las hechuras eran lo de menos! Y la polilla política, en España, no hay por ahora quien la quite. La vieja piel de toro, cada día más sórdida —extendida bajo el sol, sobre mares verdeazules—, sigue pudriéndose solitariamente, como un harapo político, en un rincón de Europa.

[Poema]*

Tot Catalunya canta dintre meu,
i em sento anorreat en el cant d'ella.

Els llargs segles reviu en l'instant;
un buf fa sorgir el mar, el pla, la serra,
tot cap en el meu cor que es va eixamplant:
sento perfums de viles i de terra
que en cap més lloc del món es sentiran.

Jo no soc jo. Talment una senyera,
que no és drap, ni color, soc símbol pur.
I em plau, com un granet de polseguera,
fondre'm al clam que ve de tan enrere
i se m'endú tan lluny, vers el futur.

1944

* Text autògraf, conservat en l'arxiu particular de Sebastià Borràs Tey.

Cronologia autobiogràfica (1887-1915)*

1887 — 10 d'octubre. Registre civil.

1894 — Març. Felicitació al pare. Deu ésser feta al col·legi Balmes. L'anada a viure a Barcelona deu ésser, doncs, del 1893 o 1892. Penso que degué ésser de cara a la primavera o ja a començaments d'estiu, perquè uns dels meus records és que sortíem del pis principal, o entresol, del carrer del Bruc núm. 3 o 5), i a tocar mateix, a la ronda de St. Pere, agafàvem una *jardinera*, que era un tramvia obert pels costats, amb cortinetes de lona a les diferents obertures, de la línia de circumval·lació, i anàvem a donar tota la volta a Barcelona (per això era la circumval·lació), passant per plaça de Catalunya, ronda de la Universitat (o fent volta per Pelai), ronda de Sant Antoni, Drassanes (el *Paralelo* no existia encara), passeig de Colom, passeig d'Isabel II (arran del Parc tot just nat), aquell carrer, que no sé com es diu, que passa arran d'allà on era el Palau de Belles Arts, ja desaparegut, on molts anys després, 1919 o 1920, jo vaig acompanyar, com a secretari dels Jocs Florals, el general Joffre (crec que encara no era mariscal), que els presidia; recolzada de l'Arc de Triomf i ronda de Sant Pere altra vegada, fins a parar i baixar davant del carrer del Bruc, millor dit, en el seu encreuament. El bitllet valia, crec, 10 o, tot el més, 15 cèntims. Era, molt aproximadament, la volta completa a la peri-

* Títol factici propi. De data indeterminada (però probablement de la dècada de 1950, quan Gaziell comença a concebre i preparar els llibres de memòries), es conserven en l'arxiu particular de Sebastià Borràs Tey.

- fèria de Barcelona. Tot el demás encara eren camps on l'Eixample solament apuntava.
- 1895 — 14 desembre. Soc el segon al *Cuadro de honor* del Col·legi Balmes. La notificació, que conservo, ve datada a Gràcia, perquè Gràcia encara no era incorporada a Barcelona, sinó un municipi a part. El col·legi —situat en el tros de Passeig de Gràcia avui comprès entre el carrer de Còrsega-Diagonal i el carrer de Bonavista (crec, on tenia el taller l'Oleguer Junyent), pujant a mà dreta— estava instal·lat en una *torre* d'un pis, voltada de jardí força espaiós, i duia el núm. 28 del passeig de Gràcia. Segurament la numeració devia començar a Provença, o bé, si començava a la plaça de Catalunya o a la Gran Via, o bé és que, fins al capdamunt de tot, a mà dreta no hi havia més que 14 cases (nombres parells. Al Col·legi Balmes vaig conèixer a en Lluís Santasusana (el de la *Canadiense*), que és, per tant, el més antic dels meus condeixebles.
- 1897 a 1898 — Faig primer any de batxillerat. Primer examen (*Latín i Castellano 1º*): 14 de maig 1898.
- 1902 — Finals setembre o primers octubre. Abandono els jesuïtes de Barcelona i em matriculo del darrer any a l'Institut oficial.
- 1903 — 30 junio. Apruebo grado bachiller.
- 1903 — Octubre. Començo carrera Dret.
- 1904 — Començo carrera Lletres. Primer examen (*Lengua y literatura latina*), el 2 juny 1905.
- 1906-1907 — Maig o juny de 1907. Em carbasseja l'Estanyol, de Canònic. Poc després, marxa del Sena.
- 1908 — 9 de novembre. Aprovo la llicenciatura de Lletres, i poc després marxo a fer Filosofia a Madrid.
- 1911-1912 — 14 desembre 1911. Faig les dues assignatures d'història (Numismàtica i Arqueologia) que calen per Arxius.
- 1912-1913 — Nadal 1912: dibuix Ordre Porcelleria. 7 de juny 1913: fracassat en les oposicions a Filosofia (Història de la), reprenc el Dret i m'examino d'*Internacional público*; seguidament, de Penal, Civil 1r, Administratiu i Canònic (les tres darreres, pel setembre). Després, fastiguejat, torno a deixar la carrera de Dret i marxo a París per 3a vegada i definitiva. És l'alliberament!

- 1887 — 7 octubre, naixença.
- 1887 — 10 octubre: registre civil (partida naixença).
- 1890-91? — Primera anada a Barcelona, a ca l'avi Agustí.
- 1893 — Setembre: trasllat a Barcelona, carrer del Bruc, 5 o 7. Al cap de pocs dies, bomba Martínez Campos.
- 1893 o 1894 — 7 novembre: bomba Liceu.
- 1895? — Col·legi Balmes.
- 1896-97 — Col·legi jesuïtes Sarrià.
- 1896-97 — Col·legi jesuïtes Barcelona (preparatori).
- 1896-97 — *Prima communione*.
- 1898 — Guerra de Cuba.
- 1899 — Eclipsi general de Sol. Debut de Maria Barrientos al Líric, amb *Dinorah*.
- 1902 — Mort del Dr. Robert. 10 juny: enterrament mossèn Cinto.
- 1902-1903 — Vaga general, que ens feu estar a casa 2 o 3 dies. Anem a viure al passatge [Mercader].
- 1903 — Acabo el batxillerat a l'Institut.
- 1905? — Premi de l'Avenç: *Sentiment*.
- 1906-7? — Coneixença Crehuet, Oller, etc. Solidaritat Catalana.
- 1907 — 5 o 6 de maig. Primera anada a París, dita "la marxa del Sena". Una carta meva, del 7, als meus pares, diu: "Acabo d'arribar a París"... La tornada degué ésser a primers de juny, perquè hi ha la factura de 800 francs comprats pel meu pare al Crédit Lyonnais, de Barcelona, el 28 de maig, abans de venir a París, on vàrem quedar-nos una setmana.
- 1908 — Fi de setembre o primers d'octubre. Acabo carrera Lletres, *malgré* l'oposició de Segalà, el professor de grec. Miquel Ferrà, a l'aigua.
- 1909 — Segona estada a París. Pas de la frontera, per Puigcerdà (Narcís Oller), a través del Puy Morens i en plena tempesta, el 9 d'agost. El 10 firmo a Toulouse un rebut de 300 francs, "a compte del llegat" de l'avi Agustí.
-
- 1908 — 30 novembre. Aprovo pocs dies abans la llicenciatura de Lletres, i aquest dia marxo a Madrid, a cursar Filosofia. Arribo el dia 1 de desembre. Casa de dispeses: Montera, 44, 3º dcha. Pago, amb 2 cambres al carrer (Red de San Luis), menjat, rentat i planxat, 24 duros mensuals: 120 pessetes.

- 1908 — Entre el 10 i el 20 de desembre. Derrota d'en Cambó a St. Feliu (La Bisbal) per l'Albert. L'oncle Pere Pascual era a Madrid —a preparar, segurament, la instal·lació de l'electricitat a la nostra vila—, i tots dos vàrem sopar a Fornos, per celebrar, a priori, la “victòria”, que a les postres (després de l'oncle haver fet beure xampany al mosso que ens servia) es convertí en derrota. Els crits dels periodistes, a telèfons, al carrer d'Alcalá, contra Cambó i el catalanisme. La topada amb l'oncle.
- 1909 — A mitjans de gener. Anada a Segòvia, gelada, a veure el futur cunyat d'en Serraclara (de la Pompa), que estudia a l'Acadèmia d'Artil·leria. (Una carta meva, del 25-I-1909, en dona fe.)
- 1909 — Estiu. Anada a Camprodon, per primera vegada. Crec que fou amb un amic, Llistar. Allí, a la fonda, vaig conèixer en Romagosa, aquell bastaix riquíssim, pare de la noia opulenta (de cos i de butxaca) que després fou la muller del “Bombita” (Ricardo Torres). És ella que va dir al cotxer (ronda de Sant Pere, entre Llúria i Bruc, sortint de casa) —jo ho vaig oir: “Anem a fer el merda pel passeig de Gràcia”. Anada, després, a Montserrat: allí, penso, coneguérem (la mare, la germana i jo) els Albert, dits *Cotilla* (carta de 19-IV-09).
- 1909 — A primers d'abril (vacances de Pasqua), viatge a Andalusia i Tànger. (Carta de 30-III-09.)
- 1909 — Dia 12 d'abril. Soc a Tànger. (Postal d'aqueixa data.)
- 1909 — 25 de maig. Presento i lleigeixo a la càtedra d'Història de la Filosofia (Bonilla) el meu treball “Apuntes para un estudio comparado de Séneca y Nietzsche. El Superhombre y el Vir Bonus”. (Carta 26-V-09.)
- 1909 — 16 de juliol. M'examino de la darrera de les 5 assignatures (?). Resultat del curs: 3 *sobresalientes*, 1 notable i 1 aprovat. (Carta 17-VI-09.)
- 1909 — 23 de juliol (un dimecres). Passo l'examen de llicenciatura de Filosofia: *sobresaliente*. (Telegrama.)
- 1909 — 24 de juliol. Marxo de Madrid per arribar el 25 a Barcelona. (Telegrama.)
- 1909 — 9 d'agost. Guerra al Marroc. Perill d'ésser cridada la meva quinta. La mare i jo anem a Puigcerdà, on parlem amb Narcís Oller, probablement el dia 8. El 9, a través del

- Puy Morens (com queda dit abans), arribem a Toulouse. Telegrama de l'Oller que avisa el pare, el qual ha anat a esperar-nos normalment, en tren.
- 1909 — 11 d'agost. M'instal·lo a París, Grand Hôtel de Turin, rue Victor Massé, 6 (Montmartre). Telegrama.
- 1909 — 24 d'agost. Em trobo amb Juli Garreta, que està escrivint una sonata i pensa estrenar-la a París. (Carta del 25-VIII-09.)
- 1909 — 3 de setembre. El pare està ficat de ple en les obres de transformació del xalet del passatge [Mercader] en casa de lloguer. De manera que gastava mils de duros en obres, mentre a mi m'escatimava els cèntims. Sempre fou així! Mai va ajudar-nos a fons, ni a l'Enric ni a mi, a fer-nos homes. (Carta del 3-IX-09. Quadret del frontispici.)
- 1909 — 11 de setembre. Em trasllado de la rue Victor Massé a l'Hôtel du Luxembourg, 12 rue Royer Collard.
- 1909 — 16 de setembre. Em trasllado a 25, avenue Reille, Pension de Famille, XIVè.
- 1909 — Del 30 de setembre al 5 d'octubre deguí fer el meu viatge a Londres amb en Luandra. Perquè entre aqueixes dues dates no hi ha cap carta meua, i en la del 5 d'octubre conto la desesperada fugida d'en Pradas cap a Viena, ocorreguda al migdia.
- 1909 — El dia 11 d'octubre escric a l'agència Rodón, Morante&Casas la carta que va publicar, poc després, aquella revista de Perpinyà (que conservo), reclamant una maleta que m'havien tramès a París els pares. (Carta 11-X-09.) En aquesta carta dic que, fa uns dies, vaig descobrir-me, als polsos, el primer cabell blanc. Aquesta carta potser és del 16? (Vegi's carta del 16-X-09.)
- 1909 — 30 d'octubre. Marxo cap a Espanya. Arribo a Barcelona el 31, en l'express del vespre. (Carta postal del 27-X-09.)
- 1910 — No recordo si a la tardor del 1909, o a la primavera del 1910, vaig tenir un fort atac d'icterícia, que em deixà verd com una fulla tendra. L'1 d'agost arribava a Sant Hilari per prendre-hi les aigües. (Carta 1-VIII-10.)
- 1910 — El primer o segon diumenge d'agost, en Morató i en Crehuet m'escrigueren oferint-me la plaça de redactor polític a *La Veu de Catalunya*: 20\$ al mes. Accepto. (Carta 12-VIII-10.) Molt interessant. En ella dic clarament que

em trobo absolutament sol i abandonat, és a dir, sense la més mínima ajuda dels meus pares, que són uns burgesos rics. I, essent així, accepto entrar dins una organització política. la Lliga.

- 1910 — 20 d'agost, un dissabte. Arribo, de tornada de Sant Hilari, a Barcelona, a les 9 del matí. La mare i la germana vivien, llavors, al carrer de Llúria, en un entresol. I jo expresso en la carta la confiança que el pare “també hi sigui”. (Carta 18-VIII-10.) Tornant a Barcelona, crec que vaig anar a viure a ca l'Enric,¹ a la Gran Via, davant la Universitat, a la casa en els baixos de la qual tingué Francisco Ferrer la seva editorial anarquista.
- 1911 — Març-abril. Cartes del pare al secretari de la Facultat de Filosofia de Madrid, sobre el meu títol de llicenciat i la matrícula de les assignatures del doctorat.²
- 1911 — 8 de maig. La despesa del carrer del Prado, ara 12, 3º. Es veu que feia molt poc, potser hores, que havia arribat jo a Madrid.
- 1911 — 12 de maig. Carta molt interessant.
- 1911 — 22 de maig. També interessant. Derrota de l'Eladi Crehu-et. Gabriel Alomar guanya la càtedra de Gijón.
- 1911 — 5 de juny. Anuncio que, amb l'aprovat de Filosofia del Dret, tinc enllestides les 4 assignatures del doctorat. Altra vegada feia jo un *tour de force*, davant la més absoluta incomprensió del meu pare. Quatre assignatures preparades en 15 dies! 2 notables, 1 *sobresaliente* i 1 aprovat.
- 1911 — 11 de juny. Apunto l'entrada a l'Institut [d'Estudis Catalans].
- 1911 — 13 de juny. Soc a Madrid —segurament a la despesa del carrer del Prado—, per llegir la memòria doctoral. Al cafè del Prado, que era als baixos del costat de casa, hi anava a fer tertúlia Ramón y Cajal. (Postal.)

1. Enric Calvet, germà de Gaziel.

2. [Nota al peu de Gaziel] No recordo per què aquests tràmits els feu el pare. Jo crec que vaig anar a Madrid, a examinar-me de les assignatures susdites i llegir la memòria, per l'abril o el maig. Més aviat pel maig, doncs a darrers d'abril encara el pare es cartejava amb el Sr. Medina. Abans d'anar a Madrid, a doctorar-me, jo ja havia deixat *La Veu*. Quan?...

- 1911 — 13 de juny. Marxaré el dissabte vinent (?), després de llegir la memòria. També ho dic en la postal del 15. I així va ésser. Després de rebre el *sobresaliente*, vaig anar de la Universitat, cuita-corrents, a la dispesa i l'estació, arribant a Barcelona el diumenge dia... (?).
- 1911 — 15 de juny. Comunico que l'Institut d'Estudis Catalans m'ha nomenat secretari-redactor. Així, a *La Veu de Catalunya* sols vaig estar-hi del setembre de 1910 al maig de 1911, potser menys. La preparació de la memòria doctoral sobre Turmeda em portà a l'Institut, on vaig retrobar els meus companys d'estudis universitaris, Rubió, Martorell, Alòs, i aquest retrobament em decantà cap a l'erudició, altra volta. El periodisme partidista i, sobretot, la sordidesa de la redacció de *La Veu*, em feien fàstic i em descoratjaven. El meu pas pel diari de la Lliga fou marcat, especialment, per tres treballs meus: un article, "L'ànima del Sr. Canalejas", que agradà molt i fou molt comentat: Xènius, des d'Alemanya, on llavors era, escrigué felicitant al per ell desconegut autor. Un altre article, editorial, escrit per mi després d'assistir a un míting a la *Casa del Pueblo*, en el qual Lerroux feu un viratge inesperat cap al conservadorisme; es titulava, l'article, "El senyor Lerroux",³ i provocà una desfílada de "prohoms" i amics del diari per la redacció, creient que l'article era del mateix Prat de la Riba. Aquest en quedà molt satisfet. Eren, aqueixos dos, els meus dos primers comentaris periodístics comentant l'actualitat política. I el reportatge que vaig fer —degué ésser per la primavera del 1911— de les festes balmesianes de Vic.
- 1911 — Juliol (?), 1912, 1913, fins a març 1914, vaig treballar de secretari-redactor a l'Institut d'Estudis Catalans.
- 1913 — Passat el 5 d'abril, vaig a Madrid a fer oposicions d'Història de la Filosofia, i les abandono després de fer l'exercici escrit, excel·lent, i un primer oral, pèssim. Serra Húnter, que ja era catedràtic a Galícia o Astúries, les va guanyar. (Comptes de 1913.) No és clar si el 5 d'abril, que firmo

3. En realitat es titulava "L'evolució del Sr. Lerroux" i va aparèixer a *La Veu de Catalunya* el 20 d'octubre de 1910 (edició del vespre).

- un rebut de ptes. 526,50, havia tornat ja de Madrid o havia d'anar-hi.
- 1913 — 15 de maig. Rebut de les quantitats per matricular-me de Penal i d'Internacional Públic. Crec que les vaig aprovar, tornant a la carrera de Dret.
- 1913 — 26 de juny. Rebut per l'obra de Dret Administratiu.
- 1913 — 28 d'agost. Rebut per 3 matrícules, que deuen ésser de les assignatures comentades. Crec que les vaig aprovar, segurament al setembre. (Comptes 1913.)
- 1913-1914 — Tardor i hivern. Vaig anar seguint a l'Institut i preparant ensems, malhumorat, altres assignatures de Dret.
- 1914 — Març. Probablement a primers de mes, vaig marxar a París, resolt a no tornar. Degué ésser a primers del mes, perquè la meva mensualitat de 100 pessetes ja me la remeteren a París, com valors declarats. (Resguard de 10-III-14.)
- 1914 — De març a setembre. Pensió Durieux, place Furstenberg. Articles a *La Veu de Catalunya* (més tard, *Hores viatgeres*).
- 1914 — 25 agost. Ja en plena guerra, darrer resguard enviant-me les 110 pessetes.
- 1914 — 6 de setembre. Firmo un rebut de 120 pessetes pel viatge de retorn a Barcelona, on deguí arribar aquell dia.
- 1914 — Desembre. Rebo la mesada i 316 pessetes per desempenyorar rellotge, cadena i anell, empenyorats el març anterior per marxar a París.. Aquí s'acaben els comptes, perquè vaig tornar a marxar a París com a corresponsal de *La Vanguardia*, després de publicar-hi el *Diario de un estudiante*. Tota la restant correspondència amb el pare, durant la Guerra Gran, amb fotos, el meu matrimoni, etc., tot molt interessant, desaparegué quan esbotzaren el pis-despatx-lleonera que el pare tenia a l'entresol dreta del carrer d'Aribau, durant la guerra civil (1936-1939). Ell, refugiat a Sant Feliu, on va morir, ja no tornà a entrar-hi més.
- 1915 — 31 desembre. El pare, que anava a cobrar de *La Vanguardia*, em remet els diners del mes, pel Crédit Lyonnais, a l'Hôtel de l'Abbaye, 6, rue de St. Benoît: 520 pessetes, que es tornaren 508 francs amb 60. Les remeses successives, per valors declarats, van de febrer a agost de 1915. Però les darreres ja deguí jo rebre-les al 44, rue du Bac,

al pis de Mme. Laudner, on vaig instal·lar-me de casat. El matrimoni, el 3 o 4 de març de 1915, amb assistència del pare, que vingué enmig d'una gran nevada i sofrí una gran hemorràgia nasal, va celebrar-se a Chalons-sur-Saône, terra de la Lluïsa.

De caire molt divers, els escrits de Gaziel d'aquest volum, datats entre 1927 i 1963, no havien vist mai la llum. Alguns, per culpa de la censura; altres, per no haver-se escaigut probablement l'avinentsa de publicar-los, i uns altres, encara, per voluntat de l'escriptor mateix.

S'hi troben articles nonats, fragments d'obres, apunts d'un viatge a Itàlia, l'esquema d'una novel·la o —més extensos— dues cronologies autobiogràfiques —embrió del llibre de memòries *Tots els camins duen a Roma*, amb informacions desconegudes— i tres reculls d'anotacions sobre lectures, dos d'epistolaris (el de Prosper Mérimée i l'intercanviat entre André Gide i Paul Valéry) i un tercer, miscel·lani, d'obres molt diverses —amb acusat predomini de la literatura francesa i d'assaigs històrics—, comentaris, tots plegats, plens de substanciosos judicis literaris, ideològics i polítics. En conjunt, els textos inèdits aquí rescatats, de gran valor intrínsec, constitueixen una aportació de primer ordre al millor coneixement d'un escriptor excepcional.

ISBN 9788491911432

1 6 5 1 5

9 788491 911432

515

BIBLIOTECA

SERRA

D'OR